

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКТ З ГЕОГРАФІЇ ТА ЙОГО МІСЦЕ В НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ШКІЛЬНОГО ПРЕДМЕТА

У статті висвітлено питання конструювання та використання навчально-методичного комплекту з географії, підходи, які існують у сучасній дидактиці щодо складу його компонентів. Визначено місце навчально-методичного комплекту в системі навчально-методичного забезпечення шкільної дисципліни на прикладі географії.

Ключові слова: навчально-методичний комплект, навчально-методичне забезпечення, компоненти, дидактичні засоби, географія.

Сучасний етап розвитку шкільної географічної освіти висуває перед методичною наукою нові, більш складні завдання порівняно з тими, які вона вирішувала в попередні роки. Змістом найбільш значущих і актуальних методичних досліджень виступає наукове обґрунтування шляхів підвищення якості освіти, що відповідає основним положенням нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. У цьому документі чітко простежується тенденція до вдосконалення розвивальної складової шкільних дисциплін, кожна з яких утворює цілісну педагогічну систему з відповідним навчально-методичним забезпеченням.

Одним з головних напрямів підвищення його рівня є конструювання та використання навчально-методичних комплектів. Аналіз педагогічних досліджень показує, що склад їх компонентів та особливості відношень між ними висвітлені недостатньо. У зв'язку з цим постає необхідність подальшого обґрунтування теорії навчально-методичних комплектів та з'ясування їх місця в навчально-методичному забезпеченні географії.

Питання конструювання та використання навчально-методичних комплексів (комплектів) та їх компонентів висвітлені у працях Ю. Бабанського, В. Беспалька, І. Зверева, Д. Зуєва, В. Максаковського, В. Пасічника, С. Шаповаленка. Щодо географії цією проблематикою займалися вітчизняні й зарубіжні фахівці, зокрема Л. Зеленська, Є. Плісецький, В. Соловйова.

Мета статті – з'ясування складу компонентів навчально-методичного комплекту з географії, визначення його місця в системі навчально-методичного забезпечення шкільної дисципліни.

Як система дидактичних засобів навчання, навчально-методичний комплект (НМК) має обов'язкове значення [3, с. 8]. За Д. Зуєвим, він покликаний допомогти вчителю активізувати навчальну діяльність, викликаючи інтерес до предмета, потребу в оволодінні знаннями; підвищити інформаційну ємність уроку; забезпечити диференційований підхід до навчання, максимально посилюючи індивідуальне навчання школяра [2].

Найважливіша характеристика НМК, яка регламентує його функціональні можливості на різних етапах освітнього процесу, – склад компонентів. Російська дослідниця В. Соловйова включила до складу локального НМК з географії такі компоненти: атлас, робочий зошит для учнів, хрестоматію, електронний посібник і методичні рекомендації для вчителів [7]. Основою НМК з географії рідного краю (5-й клас), запропонованого українським науковцем Л. Зеленською, є підручник “Сонячні стежини рідного краю” (Дніпропетровська область), робочий зошит з друкованою основою, атлас “Мій рідний край”. Дослідниця вважає, що система засобів навчання географії визначається змістом географічної освіти, яка передбачає цілісність, структурність, наочність, образність, системність та ін. Їх відкритий характер дає змогу додатково залучати нові компоненти, що сприяє поліпшенню ефективності й результативності засобів навчання, їх виховних якостей [1]. За російським дослідником Є. Плісецьким, НМК з комерційної географії профільної школи включає: навчальну програму, базові підручники, робочі зошити для виконання практичних робіт, наочні посібники (карти, схеми, таблиці), додаткову літературу, в тому числі періодичні видання (економічні журнали, газети), технічні засоби навчання (ТЗН), персональні комп’ютери [6].

Т. Назарова и Ю. Господарок розрізняють комплект для учня і вчителя. До першого входить підручник (навчальний посібник), робочий зошит, зошити-практикуми, збірники вправ, задачники, поліваріантні багаторівневі завдання, вимірники навчальних досягнень, атласи, контурні карти, інтерактивні навчальні засоби та ін. Комплект для вчителя, як правило, складається з навчальної програми з предмета, методичного посібника, набору діагностичних методик, інтерактивних посібників тощо [4, с. 11]. На думку Г. Пічугіної, треба розрізняти навчальний комплект, призначений для учнів, та навчально-методичний комплект, у який включаються матеріали, призначені і для учнів, і для вчителя [5, с. 48].

Можна зробити висновок, що, незважаючи на певні розбіжності у складі НМК з географії, він визначається як набір навчальних і методичних видань. Його ядро – підготовлений відповідно до програми підручник. Він організовує діяльність як учнів, так і учителя через методичний посібник, втілюючи в собі інструмент їх взаємодії.

Склад компонентів НМК з географії дещо розрізняється, що зумовлює різні можливості комплектів, а також підходи до їх використання. Вважаємо доцільним виділення в складі НМК з географії трьох груп дидактичних засобів: призначених для вчителя та учнів (підручник, атлас), для вчителя (навчальна програма, календарне планування, рецепторні методичні посібники, зокрема плани-конспекти), для учнів (зошити для практичних робіт з комплектом контурних карт і мініатласом, вимірники навчальних досягнень у вигляді тестових завдань різних типів). Засоби НМК з географії, які використовує вчитель (у першу чергу, календарне планування і рецепторні методичні посібники), а також вимірники навчальних досяг-

вень, повинні бути як у друкованому, так і в електронному вигляді. Завдяки цьому, вони набувають додаткової функціональності. Це пояснюється наявністю в них нових властивостей, які дають змогу оперативно звертатися до необхідної інформації та подати її в різному вигляді, вносити як незначні корективи, так і суттєві зміни з метою вдосконалення навчально-виховного процесу.

У процесі конструювання НМК необхідно мати чітке уявлення про те, яке призначення (функції) окремих компонентів комплексу та НМК у цілому. Головні з них: освітня, організаційно-методична, науково-інформаційна, мотиваційна, контрольна, інтегративна, розвивальна, виховна. Системоутворюючою функцією НМК, на наш погляд, є освітня, оскільки саме вона визначає кінцевий результат, який має бути досягнутий у ході навчальної діяльності – отримання учнями конкретних знань, умінь і навичок з географії.

Зазначимо, що в основу розробки й конструювання НМК було покладено такі дидактичні принципи: науковість, системність, систематичність, доступність (врахування вікових особливостей учнів), наочність, зв'язок з практикою (прикладна спрямованість курсу), поєднання колективного навчання з його індивідуалізацією, єдність навчання й виховання, взаємозв'язок і взаємодоповнюваність основних компонентів НМК. Дотримання цих принципів має забезпечити ефективність і безперервність процесу навчання географії.

У складі навчально-методичного забезпечення шкільної географії НМК виступає в якості інваріативного (внутрішнього, жорсткого) блоку, який забезпечує умови для виконання вимог програми. Другий блок, варіативний (зовнішній, м'який), включає методичні посібники різної спрямованості, довідник учителя географії, довідник учня, словник основних термінів, спеціальні довідкові видання, довідково-наочні посібники, рекомендації для роботи в мережі Інтернет, науково-популярні видання і презентації Power Point. Таким чином, цей блок складається із засобів, які уточнюють, доповнюють і розширюють відомості, які містяться в засобах першого блоку. Вони забезпечують всебічну інформаційну й методичну підтримку навчально-виховного процесу, сприяють його конкретизації, диференціації та індивідуалізації, стимулюють процеси самоосвіти і сприяють оптимальному розвитку пізнавальної самостійності вчителя і кожного учня шляхом формування індивідуальної освітньої (самоосвітньої) траєкторії. Носії інваріативної інформації замінні, тому застосування саме цих засобів не є обов'язковим. Їх вибір передбачає врахування переважних функцій і можливостей кожного з компонентів у найбільш типових навчальних ситуаціях.

Висновки. Таким чином, НМК з географії складається із взаємопов'язаних дидактичних засобів, необхідних для успішного засвоєння навчальної програми. В системі навчально-методичного забезпечення географії він виступає в якості інваріативного (внутрішнього, жорсткого) блоку. Разом з другим, варіативним (зовнішнім, м'яким), блоком вони забез-

печують найбільш повну реалізацію освітніх, розвиваючих і виховних завдань на основі оптимального використання дидактичних можливостей кожного з компонентів двох блоків навчально-методичного забезпечення в конкретній ситуації як вчителем, так і учнями.

Надалі необхідно з'ясувати зв'язки між блоками навчально-методичного забезпечення географії.

Список використаної літератури

1. Зеленська Л.І. Теоретичні та методичні основи створення і впровадження засобів навчання географії (регіональний компонент) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 / Л.І. Зеленська. – К., 2000. – 32 с.
2. Зуев Д.Д. Повышение эффективности учебно-методического комплекса как средства интенсификации учебного процесса / Д.Д. Зуев // Проблемы школьного учебника : спец. выпуск / под общ. ред. Д.Д. Зуева. – М. : Просвещение, 1987. – С. 7–37.
3. Макаров А.В. Учебно-методический комплекс: модульная технология разработки : учеб.-метод. пособ. / А.В. Макаров, З.П. Трофимова, В.С. Вязовкин, Ю.Ю. Гафарова. – Минск : РИВШ, 2008. – 152 с.
4. Назарова Т.С. Стратегия развития учебной книги / Т.С. Назарова, Ю.П. Господарик // Педагогика. – № 3. – 2005. – С. 10–19.
5. Пичугина Г.В. Образовательная область “Технология”: каким быть учебнику / Г.В. Пичугина // Педагогика. – 2003. – № 3. – С. 44–51.
6. Плисецкий Е.Л. Учебно-методический комплекс по коммерческой географии как средство реализации непрерывного географического образования в системе “школа-вуз” : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 / Е.Л. Плисецкий. – СПб., 2005. – 340 с.
7. Соловьева В.Ю. Методика использования локальных учебно-методических комплексов при формировании эколого-краеведческих знаний в школьном географическом образовании : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / В.Ю. Соловьева. – СПб., 2006. – 18 с.

Стаття надійшла до редакції 13.08.2013.

Стадник А.Г. Учебно-методический комплект по географии и его место в учебно-методическом обеспечении школьного предмета

В статье представлены вопросы конструирования и использования учебно-методического комплекта по географии. Рассмотрены подходы к составу его компонентов, существующие в современной дидактике. Определено место учебно-методического комплекта в системе учебно-методического обеспечения школьной дисциплины на примере географии.

Ключевые слова: учебно-методический комплект, учебно-методическое обеспечение, компоненты, дидактические средства, география.

Stadnik O. Teaching kit by geography and its place in the educational-methodical providing school subject

The article deals with the design and use of educational and methodical set on geography. The identified approaches that exist in the modern didactics to the composition of its components. The place of teaching and methodical set of system training and methodological support of the school curriculum as an example of geography.

It was found that the system of didactic tools, teaching and methodical set is of paramount importance. It is designed to help teachers enhance learning activities, causing interest in the subject, the need for mastery of knowledge, to increase the information capacity of the lesson, provide a differentiated approach to learning as increasing individual pupil learning.

The most important characteristic of teaching and methodical set, which governs its functionalities at different stages of the educational process – the composition of components. The study found that despite some differences in the geography of the teaching kit, it is considered as a set of learning and teaching issues. Its core – prepared according to the program textbook. It organizes pupil activities as well as through a handbook – teaching practices in implementing a tool of interaction. The components of teaching and methodical set geography is somewhat different, resulting in different possible systems and approaches to their use. Deems appropriate allocation within the teaching kit in geography teaching of three groups: designed for teachers and pupils (textbook, atlas), teacher (curriculum, especially scheduling, manuals, including outline) for pupils (notebooks for practical work, tests of different types). Tools teaching and methodical set geography used by the teacher (especially scheduling and manuals) and tests gauges should be in hard copy and electronically. Through this, they get extra functionality.

The design of teaching and methodical set should be clear about what function of individual components of the complex and teaching and methodical set as a whole. The main ones are: educational, organizational and methodical, scientific information, motivation, controlling, integrating, developing, educational. In the training and methodological support of school geography, teaching and methodical set acts as not variable (internal, hard) block that provides the conditions for meeting the requirements of the program. The second block, variable (external, soft), includes manuals of various kinds, owner geography teacher, pupil handbook, glossary, specific reference, reference aids, recommendations of the Internet, popular science publications and presentation Power Point. These tools provide comprehensive information and methodological support of educational process, contribute to its specification, differentiation and individualization.

Thus, teaching and methodical set geography consists of a combination of didactic resources needed to successfully complete a training program. In the system of training and methodological support of geography, it acts as not variable (internal, hard) block. Together with the second block, they provide the most complete implementation of educational, developmental and educational tasks.

Key words: *teaching and methodical set, training and methodological support, components, didactic tools, geography.*